

a otevřenosti již nejsou promýšleny výhradně z lidské perspektivy, ale nově z hlediska samotného zjevování či vyvstávání světa, jehož je člověk součástí. Zkušenost nejistoty tak nemusí zrcadlit pouze naši nejistotu, jak — či zda vůbec — v nastávajícím čase obstojíme, ale jak — a zda — bude existovat živý svět.

Jan Tlustý

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uvedte původ — Neužívejte komerčně — Nezasilaťte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

Bohuslav Hasištejnský veršem i prózou

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic: *Básně a listy*. Přeložila a uspořádala Marta Vaculínová. Praha/Brno, Nadační fond České knižnice/Ústav pro českou literaturu AV ČR/Host 2022. 179 stran.

Při debatách o raněnovověké literatuře zaznívá často apel, aby se zorné pole bohemistů ve větší míře otevíralo směrem k vícejazyčnosti a opouštělo jednostranný důraz na literaturu v češtině. S takovou výzvou lze souhlasit, ale je třeba dodat podstatnou věc. Abychom dávali prostor latinské (a německé) raněnovověké literatuře v univerzitních lekcích, potřebujeme pro naše semináře a studentskou četbu adekvátní pomůcky. Doba, kdy si běžný student bohemistiky přečetl v originále latinskou báseň, dávno minula a nikdy se už nevrátí. Musíme tedy mít v ruce moderní překladové edice s vhodnými komentáři, které vycházejí z reálné představy o znalostech dnešních maturantů. Toto přesně platí o latinské poezii našich humanistů, která je jistě pozoruhodnou sférou literárního života starší doby, a to nejen z hlediska estetického, ale i z pohledu kulturní, resp. literární sociologie. Už skoro půlstoletí stará antologie *Renesanční poezie* (1975), která je zrcadlovým, latinsko-českým výběrem z tvorby téměř čtyř desítek autorů, je dnes málo dostupná. Něco podobného platí také o výboru z díla Bohuslava Hasištejnského *Carmina selecta* (1996), rovněž bilingvní edici, jež vyšla v malém nákladu a je určena, jak je patrné i z velmi stručných doprovodných vysvětlivek, více odborníkům než laikům. Ze vstřícněji pojatých, novějších vydání tak máme k dispozici jen básně Alžběty Johany Westonie z ediční řady *Thesaurus absconditus* (2003).

Bylo jen otázkou času, kdy se této oblasti chopí také ediční řada Česká knižnice. Čekali jsme dlouho, ale je logickým krokem, že se nám nejprve dostává do rukou výbor z díla našeho nejvýznamnějšího latinského básníka, již zmíněného Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Útlý svazek připravila k vydání Marta Vaculínová, naše přední znalkyně latinského humanismu. Vybrala, uspořádala a přeložila originální texty a doplnila je vysvětlivkami a komentáři. Edice není zrcadlovým, latinsko-českým vydáním, ale překladovým výběrem, přesto obsahuje několik latinských originálů. Překladatelka to vysvětluje poněkud neurčitě („pro větší názornost jsem některým kratším básním předsunula jejich latinský originál“ [s. 134]). Někdy je důvod zjevný (básně založené na slovních hříčkách), někdy si jej můžeme jen domýšlet, ale to není tak podstatné — je vlastně přirozené, že v překladové antologii z latinského humanisty zazní občas i latina. Významnější zvláštností je, že svazek neobsahuje pouze poezii, ale je prokládán rovněž Hasištejnského dopisy. Toto řešení Vaculínová přesvědčivě zdůvodňuje, když uvádí, že Bohuslavovy básně se stávaly velmi často součástí nebo přílohou jeho listů a samotné měly do značné míry epistolární charakter, obracely se na konkrétního adresáta a vycházely z jedinečné časoprostorové a komunikační situace. Včleňování dopisů souvisí rovněž s celkovou kompozicí knihy, v níž se biografické hledisko prolíná s tematickým a dopisy jsou pro takovéto řešení dobrou oporou; krátké oddíly se jmenují např. „Cesta do Středomoří“, „Církev a víra“, „Dvůr v Budíně a král Vladislav“, „Hasištejn a přátelství s Johannem Sturmem“, „Ženy a milenky.“ Poněkud nesystémově (není to ani báseň, ani list) jsou na různá místa edice vsazeny také úryvky z traktátu *De miseria humana* (O lidské ubohosti), který patří mimochodem k nejvydávanějším a nejznámějším dílům autora, byl totiž prezentován nejen ve výboru humanistické prózy *Poselství ducha* (1975), ale též ve známé, opakovaně vydané školní čítance doprovázející příručku *Česká literatura od počátku k dnešku*. Jako celek tedy působí *Básně a listy* poněkud kolážovitě, což je na poměry České knižnice, která vždy preferovala úplné texty a kompletní díla, dosti překvapivé. Vytváření výborů a antologií v každém případě považuji za dobrou cestu pro zprostředkování starší literatury širšímu publiku, jak už jsem na to na stránkách tohoto časopisu několikrát upozorňoval (ČL 2022/4; ČL 2019/2).

Specifikem je také překladatelské řešení Marty Vaculínové, která tlumočí latinské básně prózou a zdůvodňuje to mj. tím, že „přízvučný překlad často nesvědčí Bohuslavovu úspornému, sevřenému a vypointovanému stylu“ (s. 134). Rozumím těmto důvodům a v zahraničí se lze s tímto postupem sekat. V českém prostředí je ovšem jiná tradice, časoměrná latinská poezie se už více než sto let překládá nápodobou, a to pomocí sylabotónického verše. Není to ideální řešení, ale je to zavedená praxe, i když se s ní občas experimentuje. Osobně mám zažité z opakovaného čtení (také na seminářích se studenty) překlady Heleny Businské z edice *Carmina selecta*, které se mi jeví

jako básnický působivý, ale je to možná jen můj subjektivní dojem (Vaculínová s tímto postojem počítá a sama takové čtenáře na překlad Businské odkazuje). Businská se snaží ve svém tlumočení o přízvučný rytmus, graficky odděluje jednotlivá elegická disticha, tíhne k patetickému tónu, používá slovosledné inverze a mírně archaický slovník. Překlady Marty Vaculínové jsou zřejmě významově přesnější a mohou současného čtenáře zaujmout civilní přímočarostí. Srovnáme poslední distichon půvabné básně o nespavosti, jenž v originále zní: „Ni facitis, Musae, longe procul este, poetae | quae nullam vestro ferre potestis opem.“ Businská překládá se slavnostní dikcí: „Jestli tak nechcete činit, pak vzdalte se do jiných končin, | jestliže básníku svému prospěti nemáte moc“ (Businská, s. 121); Vaculínová dává básni razantnější vyznění: „Jestli to neuděláte, Múzy, tak raději zmizte, | když jste nebyly schopny pomoci svému básníku“ (s. 116). Problémem ovšem je, že v posuzované knize máme vedle sebe překlady z poezie a dopisů, ale oba útvary se tlumočí stejně, tj. prózou. V případě básní jde o prózu rozdělenou do řádků, ale ani tak nevynikne estetický rozdíl mezi formou vázanou a nevázanou, který v originále reálně existuje. Vaculínová naopak zdůrazňuje, že prozaickým překladem chtěla vystihnout podobnost mezi autorovými básněmi a listy. Připomeňme ovšem, že tak nečiní vždy, u několika svých starších překladů volí přízvučnou formu a nabízí rovněž ochutnávku z českého časoměrného překladu Bohuslavových básní v podobě tlumočení obrozenického básníka A. K. Vinařického.

Za pozitivní rys edice lze v každém případě považovat snahu Marty Vaculínové zjednodušovat při překladu složité antické narážky, metonymie, personifikace či antonomázie. Srovnáme opět dva způsoby překladu na základě disticha z básně „Janu Šlechtovi o překladateli svých básní“. Originál zní: „Cum Cicerone alti Demosthenis ora silebunt | vanescet Pylii Dulichii que lepor.“ H. Businská překládá: „Ciceronova ústa i Démosthenova zmlknou, | vyvane pylské kouzlo, ztratí se dúlišský lesk“ (s. 73), naproti tomu M. Vaculínová překládá průzračněji, ku prospěchu věci se obejde bez nečitelných narážek na Nestora z Pyly a ostrov Dúlíchion, spojený s Odysseem: „spolu s Ciceronem umlknou ústa skvělého | Démosthena a zeslábné lesk řeckých hrdinů“ (s. 5). Dodejme, že autorka na tyto překladatelské zásahy ve vysvětlivkách většinou upozorňuje.

Na vysvětlivkách lze nepochybně ocenit jejich uměřený, nepřebujelý charakter, jsou koncipovány tak, aby napomáhaly četbě a nezatěžovaly uživatele zbytečnými informacemi. Zaměřují se především na obsah textů, životopisný kontext a antické reálie, včetně konfrontací antického světa s křesťanstvím, jež jsou pro autora důležité. Občas tu narazíme na rušivé disproporce. Editorka vysvětluje dosti obsáhle Bohuslavův vztah k Petrovi z Rožmberka nebo Hieronymu Balbovi, ale u zmíněné skladby „Janu Šlechtovi o překladateli svých básní“ jen velmi stroze komentuje jeden verš s antickými aluzemi, ale k postavě

Jana Šlechtý se nevyjadřuje, stejně jako k osobě nejmenovaného překladatele Hasištejnského veršů, který je tu terčem invectiv (můžeme se domýšlet, že jde o Řehoře Hrubého, jehož nedochované překlady jsou zmiňovány v doslovu na s. 122). Místy působí vysvětlivky poněkud nedotažené, v působivé „Písni o Lélii pro Jana Sturna“ je výčet osobností, které zatoužily po slávě a výjimečných činech, ale zastihla je smrt či jiné neštěstí. Vaculínová připomíná, že jde o pasáž inspirovanou Valeriem Maximem, ale samotné antické realie tady vysvětluje jen výběrově. Nechci podceňovat kulturní obzor čtenáře České knihovny, ale obávám se, že zdaleka ne všichni kupříkladu ve verši „Nasona poslala Múza až k dalekým rumunským břehům“ identifikují Ovidia a jeho osud vyhnance z Říma. Bez vysvětlivky tu zůstává také římský lyrik Tibullus, který „svou Nemesis v náručí sevře“ (s. 96). Ani na to, že se nějaký jev či jméno objasnilo už dříve, nelze sázet, protože u básně vložené do dopisu Petru Schottovi se čtenář oprávněně dozví, že Nemesis je bohyně spravedlnosti (s. 138), v „Písni o Lélii“ je však Nemesis milenka opěvovaná v Tibullových básních. Občas bohužel čteme mylné informace; Vaculínová užitečně upozorňuje na dřívější překlady jednotlivých skladeb, ale úvodní báseň „Petru Schotovi na cestu do Říma“ není přeložena v edici Heleny Businské *Carmina selecta*, jak to tvrdí komentář na s. 137, v ní naopak je už zmíněná skladba „Janu Šlechtovi o překladateli svých básní“ (Businská, s. 72–75), aniž by to Vaculínová uvedla.

Také v „Komentáři“, tj. krátkém doslovu k edici, sleduje editorka zejména biografické okolnosti, jež jsou pro humanistické autory nepochybně důležité. Dobře vysvětluje také pravidla psaní humanistických listů, nad nimiž by jinak nezasvěcený čtenář mohl zůstat v rozpacích. Méně se bohužel věnuje samotné poezii. Vlastní edice přitom dovede zdařilým výběrem představit široký rejstřík autorova básnictví. Čteme rozsáhlejší reflexivní a satirické básně, milostnou poezii, společensky a politicky kritické epigramy, duchovní poezii i verše, které tematizují dobové poznání a techniku (básně o střelném prachu, těžbě kovů aj.). Nechybí reflexe míst i proslulá báseň o Karlových Varech, kterou sběratelé krásných knih mohou znát z bibliofilie z roku 1992 (a mohou si tu srovnat verzi Marty Vaculínové s tlumočením Jaroslava Vrchlického a s překlady do angličtiny, francouzštiny, ruštiny a němčiny). Bohuslavova tvorba nabízí škálu drobných veršových útvarů, které nemusí být estetickému vkusu současného čtenáře vůbec cizí (krátká poezie maličkostí a slovních hříček zdá se znovu rezonuje), ale k takovému zážitku by bylo potřeba laickému uživateli trochu pomoci tím, že mu stručně objasníme fenomén tzv. příležitostné poezie coby charakteristický rys humanistického psaní. Jde především o typické žánry tohoto okruhu, ale též o otázky veršových a strofických forem, které v *Básních a listech* stojí stranou pozornosti. Zvláště při užití prozaického překladu by komentáře a vysvětlivky měly dávat najevo, že máme před sebou poezii, jež se v originále vyznačuje specifickou rytmickou stylizací. V této souvislosti se obávám, že dnešní laický čtenář a student

by potřeboval stručné objasnění i nejrozšířenější veršové formy tehdejší poezie, tj. elegického disticha.

V poslední době se u nás slibně rozvíjí poznávání renesanční a humanistické poezie. *Básně a listy* tak můžeme číst v kontextu s nedávnými počiny, kupříkladu s ohledem na Pelánovu a Černého *Italskou renesanční literaturu* (2020). Ta obsahuje kromě překladů z italštiny také tlumočení latinských básní G. Pontana nebo catullovského lyrika M. Marulla, jež jsou jen o něco starší než Hasištejnský z Lobkovic a pracují s podobnými žánry i tématy, srov. četné epitafy, epigramy a u Pontana pak analogickou žertovnou báseň proti nespavosti. Bohuslav Hasištejnský je považován za autora výjimečného a mezinárodně proslulého — lze tedy říci, že jeho poezie svými klíčovými rysy odráží typické trendy progresivní západoevropské lyriky druhé poloviny 15. století? Tyto otázky však nemusí nutně řešit edice vydávaná Českou knižnicí. Ta má zejména spolehlivě zprostředkovat texty klíčových děl širšímu publiku a zároveň mu usnadňovat četbu. Přes několik sporných míst tento cíl *Básně a listy* nepochybně plní.

Jan Malura

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uveďte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

Český baudelairismus na výtvarné scéně

Kristýna Jiráťová (ed.): *Samota uprostřed davu. Charles Baudelaire a české umění*. Praha, Arbor vitae societas 2021. 297 stran.

Les formes s'effaçaient et n'étaient plus qu'un rêve,
Une ébauche lente à venir,
Sur la toile oubliée, et que l'artiste achève
Seulement par le souvenir.

Tvar zmizel, spíše sen, nic nežli skica matná,
dlouhými časy otřelá,
kterou teď umělec, jestli se chopí plátna,
jen po paměti dodělá.

Charles Baudelaire: „Une charogne“ / Mršina, přel. Svatopluk Kadlec